

УДК 711.01/.09

Дідіченко М. О.,
*аспірантка кафедри дизайну архітектурного середовища, Київський
національний університет будівництва і архітектури*

РОЗВИТОК ПРОСТОРОВО-ЧАСОВОЇ КОМПОЗИЦІЇ МІСТА КИЄВА

Анотація: у статті графо-аналітичним методом досліджується динаміка та причини розвитку просторово-часової композиції м. Києва на п'яти ключових історичних етапах.

Ключові слова: просторово-часова композиція, розвиток, історичне міське середовище.

Кожний етап розвитку міського розпланування характеризується різними за масштабом та глибиною змінами в залежності від шляхів вирішення актуальних проблем та задач. Місто Київ є цікавим з точки зору дослідження динаміки розвитку просторово-часової композиції, адже його історія охоплює не одне покоління та історичну епоху. Тому на кожному етапі перед містобудівниками та архітекторами постає питання вибору шляхів розвитку міського розпланування, адже динаміка зміни потреб та технологічних можливостей суспільства спричиняє різкий зріст темпів розвитку міського середовища.

У контексті роботи розвиток просторово-часової композиції розглядається як цілісний архітектурно-планувальний комплекс і ансамбль, що поступово видозмінюються і трансформуються під впливом різноманітних чинників у просторі та часі. Аналіз дослідницьких робіт з розвитку Києва у топографічних аспектах [1, 2], історично-дослідницького спрямування [3], а також у історико-географічних аспектах [4] надало підґрунтя для визначення п'яти принципових етапів з характерними прийомами та особливостями розвитку композиції м. Києва у просторі та часі шляхом застосування графо-аналітичного методу у вивченні мап та генеральних планів міста різних історичних періодів [5, 6]. Це такі етапи, як Київська Русь, Литовсько-Польське панування, Російська імперія, радянський період та сьогодення.

Першим принциповим етапом розвитку композиції Києва є часи Київської Русі (орієнтовно X-XIII століття). Цьому етапу притаманно формування міста як такого, з утворенням трьох розрізнених планувальних зон: Верхнього міста, Подолу та околиць, що формувались навколо сакральних комплексів (рис.1). Верхнє місто формувалось як осередок життя князівства, духовенства та заможних містян, що зумовило розташування на пагорбі кількох

комплексів найважливіших монастирських та житлових будівель, обнесених оборонними насипами та спорудами. Розпланування відрізнялось компактністю рішення та досить хаотичною внутрішньою організацією. Це ядро стародавнього міста було сформовано не одночасно, а шляхом утворення спочатку найменшого осередка (місто Володимира), потім, за рахунок збільшення населення та збагачення міста, було доєднано більший ареал (місто Ярослава) з аналогічним характером об'ємно-планувального рішення. Друга зона, що активно та самостійно розвивалась у цей історичний період – це Поділ, що став торгівельно-ремісничим осередком. Тут було зосереджено будівлі як житлової функції, так виробничого характеру. Активний розвиток цієї місцевості зумовлювало вдале географічне положення з виходом до Дніпра, та утворення торговища на перетині ключових шляхів, тому розпланування місцевості відбувалось за вільною схемою навколо центральної торгівельної площі. Третя зона формувалась на території сучасних Печерську та Видубичів у формі окремих композиційних ансамблів. Загалом, всі зони мали розрізнений характер та пов'язувались лише кволю інфраструктурою.

Другим етапом у розвитку просторово-часової композиції міста Києва став період Литовсько-Польського панування (орієнтовно XIV-XVI століття). Для нього є характерним відбудова середмістя після спустошення під час панування татаро-монгольського іґа, проте Верхнє місто розширюється за рахунок долучення печерського осередку та новоутворене ядро обноситься спільними оборонними спорудами та насипами (рис.2). Утворене розпланування повторює історичний характер та має компактну схему, що об'єднує окремі комплекси-домінанти в єдину систему. На даному етапі значного розвитку зазнає Поділ, адже торгівельна функція на основі маґдебурзького права надає змогу зосередити на ньому більше навантаження, що спричинило ущільнення внутрішнього розпланування та розширення територіальних меж, майже сполучивши місцевість з Верхнім містом, що продовжує розвиток вільної схеми розпланування місцевості. Окремою зоною розвивається так зване Печерське містечко, що формується навколо Печерського монастиря півколом житлової дерев'яної забудови (нині – ареал Видубичі), що мала хаотичний характер навколо ансамблю-домінанти.

Наступним періодом розвитку композиції міста є панування Російської імперії (приблизно XVII-XIX століття). Для даного етапу притаманне централізоване регулювання містобудівної діяльності за генеральними планами. Загалом їх було розроблено чотири (1787 р., 1808 р., 1831(1837) р., 1861р.). Вони характеризуються створенням регулярної схеми розпланування з урахуванням історичних особливостей зонування та об'єднуються вектором розвитку і реконструкції композиції Верхнього міста, формуванням нового

району – Липки, що об'єднував в єдину систему старе місто та Печерськ, а також прокладанням лінійних ключових магістральних вулиць – Хрещатик, Володимирська, бульвар Т.Шевченка (рис. 3). Поділ, що зазнав значних руйнувань у 1811 році було докорінно переплановано у сітчасту структуру. В цей час починають розвиватись нові райони на околицях (долина Либіді, Брест-Литовський напрямок) та мають комплексне регулярне розпланування. Загальною характеристикою просторового розвитку тогочасного Києва можна назвати утворення цілісної впорядкованої системи розпланування, шляхом об'єднання та сполучення різночасових планувальних структур.

Радянський період розвитку композиції Києва можна умовно розділити на два етапи – довоєнний та повоєнний. Перший етап включав у себе один генеральний план міста 1936 року та відрізнявся масовим знищенням сакральних пам'яток та створення на їх місці нових адміністративних ансамблів, тобто точковим розрідженням розпланування, а також значним розширенням меж міста за рахунок поглинання приміських населених пунктів та «вихід» на лівий берег Дніпра (рис. 4). Також яскраво прослідковується внесення в межі міста промислових комплексів з власним характером структур – це заводи Арсенал, Ленінська кузня, Більшовик, Артема та фабрика Карла Маркса. Ці елементи були впроваджені в існуючу структуру та формували навколо себе цілі райони-ансамблі обслуговування та житла. Другим етапом стала повоєнна відбудова Києва, що відбувалась за 3 генеральними планами (1947 р., 1966 р., 1986 р.), та сформувала більшість нинішніх характерних елементів розпланування, таких як радіально-півкільцева планувальна система правобережжя на основі історичної радіальної інфраструктури, що переходить у лінійно-розсереджену систему у спальних районах по периметру (рис. 5). Цей етап включає два важливих вектори розвитку Києва – це масове житлове будівництво, що характеризувалось створенням нових цілісних планувальних елементів-районів з типових елементів, та розвиток транспортної інфраструктури, таких як мости та метро, що надало змогу розсереджувати композиційну схему міста.

Останнім етапом розвитку просторово-часової композиції Києва є сьогодення, що характеризується неоднозначністю містобудівних рішень, відсутністю комплексного підходу і клаптиковим характером просторово-часової композиції. Місто Київ, як столиця незалежної України, мало два генеральні плани – 2002 року та до 2020 року. Розвиток загальної структури міста зумовлюється утворенням «столичного регіону», що характеризується утворенням тісних інфраструктурних зв'язків з околицями (рис. 6). Для розпланування середмістя характерним є клаптиковість містобудівних рішень,

що зумовлює неструктуроване ущільнення композиції та точкове включення нових просторових елементів.

Рис. 1. План м. Києва з 988-1240 рр., укладач Закревський (а) та схема розпланування (б)

Рис. 2. План м. Києва з 1400-1600 рр., укладач Закревський (а) та схема розпланування (б)

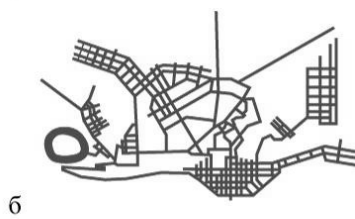

Рис. 3. Генеральний план м. Києва 1861 р.(а) та схема розпланування (б)

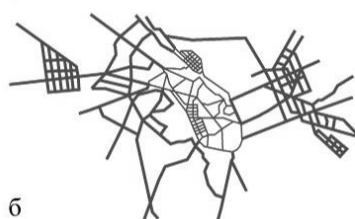

Рис. 4. Генеральний план м. Києва 1936 р.(а) та схема розпланування (б)

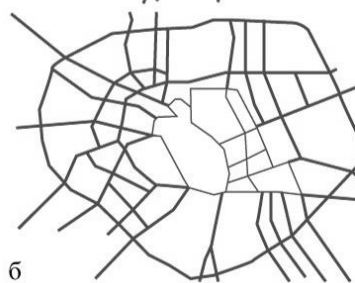

Рис. 5. Генеральний план м. Києва 1966 р.(а) та схема розпланування (б)

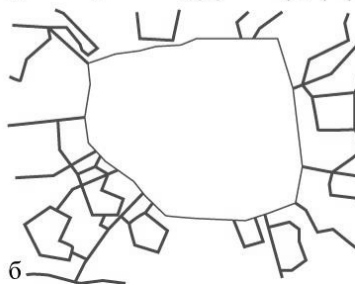

Рис. 5. Генеральний план м. Києва до 2020 р.(а) та схема напрямків розвитку розпланування (б)

Отже, аналіз розвитку композиції міста Києва у просторі та часі надає змогу говорити про ключові характеристики кожного історичного етапу. Для першого періоду характерним є розвиток трьох окремих планувальних елементів, що зумовлені різним функціональним навантаженням. На другому етапі відбувається розростання композиції з урахуванням початкового характеру утворень, а вже у наступному періоді – об'єднання різночасових структур в єдине композиційне ядро та утворення системи взаємозв'язків. На

четвертому, радянському, етапі перевага надавалась двом напрямкам розвитку композиції – розосередженню та заміщення у середмісті та лінійний комплексний розвиток околиць. На сучасному етапі ми спостерігаємо невдалу тенденцію до клаптиковості містобудівних рішень та точкового ущільнення існуючої композиції. Для подальшого еволюційного розвитку розпланування Києва варто говорити про комплексний та стратегічний підхід до містобудівних рішень. Це може досягатись шляхом взаємного проникнення різночасових планувальних структур з утворенням умовних вузлів зрощення композиції або ущільненням композиції через зміну характеру використання історичних планувальних структур для історичних районів середмістя. Для розвитку просторової системи околиць та правильного функціонування великого міста варто створювати систему розосереджених ключових функціональних зон з жорсткими просторовими взаємозв'язками.

Список використаних джерел:

1. Івакін Г. Історичний розвиток Києва XIII - середина XVI ст. (історико-топографічні нариси) / Г. Івакін — К., 1996. — 272 с.
2. Толочко, П. П. Історична топографія стародавнього Києва [монографія] / П. П. Толочко; відп. ред.: В. Довженок — К. : Наукова думка, 1970. — 219 с.
3. Слюдікова Т. Забудова і благоустрій м. Києва в XIX–XX ст.(за документами київських держархівів) [Електронний ресурс] / Т. Слюдікова. – Режим доступу: www.archives.gov.ua (дата звернення 15.11.2016 р.).
4. Стеблецька Ю. Планування розвитку м. Києва: історико-географічні аспекти / Ю. Стеблецька // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. Географія – 2014. – №1 (62) – 85с. – С. 70-73.
5. Офіційний сайт Департаменту містобудування та архітектури Київської міської державної адміністрації [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://kga.gov.ua/index.php> (дата звернення 15.11.2016 р.).
6. Офіційний сайт ДП "Інститут Генерального плану м. Києва" АТ "Київпроект" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://genplan.kiev.ua/inst.htm> (дата звернення 15.11.2016 р.).

Аннотация: в статье графо-аналитическим методом исследуется динамика и причины развития пространственно-временной композиции г. Киева на пяти ключевых исторических этапах

Ключевые слова: пространственно-временная композиция, развитие, историческая городская среда.

Annotation: The article examines the dynamics and causes of development spaciotemporal composition of Kyiv on five key historical stages using graph-analytic method.

Keywords: spaciotemporal composition, development, historical city environment.